QRT/IRT परिचालन कार्ययोजना

२०८३

प्रमुख जिल्ला अधिकारी

जिल्ला प्रशासन कार्यालय

संखुवासभा

(मिति २०८३/०३/२९ गतेको जिल्ला सुरक्षा समितिबाट पारित)

नेपाल सरकार
गृह मन्त्रालय
जिल्ला प्रशासन कार्यालय

१. पृष्ठभूमि (Background)

नेपालको संविधानले नागरिकको जीउ-धनको रक्षालाई राज्यको प्राथमिक दायित्वको रूपमा स्वीकार गरेको छ । संखुवासभा जिल्ला, कोशी प्रदेशको एक महत्वपूर्ण हिमाली जिल्ला हो, जहाँ विश्वको पाँचौं अग्लो शिखर मकालुदेखि नेपालकै होचो उपत्यका अरुण उपत्यकासम्मको विविधता रहेको छ । यस जिल्लाको करिब ८० प्रतिशत भू-भाग भिरालो र भौगर्भिक रूपमा कमजोर रहेकाले मनसुनी वर्षाको समयमा पहिरो र बाढीको अत्यधिक जोखिम रहन्छ । विगतका अनुभवहरूले के देखाएका छन् भने, विपद्को समयमा हुने मानवीय क्षतिको मुख्य कारण **'प्रतिक्रिया समय'** (Response Time) मा हुने ढिलाइ हुनु हो । संखुवासभाका विकट गाउँपालिकाहरू (जस्तै: भोटखोला, मकालु, सिलिचोङ) मा सडक सञ्जालको अभाव र कठिन भूगोलका कारण परम्परागत उद्धार प्रणाली चुनौतीपूर्ण छ । यसै सन्दर्भमा, विपद्को सूचना प्राप्त हुनासाथ **'शून्य समय'** मा परिचालन हुन सक्ने गरी दक्ष, अनुशासित र साधन सम्पन्न टोलीको आवश्यकता महसुस गरी यो **QRT/IRT परिचालन योजना** तर्जुमा गरिएको हो ।

२. परिचय (Introduction)

यो योजना संखुवासभा जिल्ला भित्र घट्ने कुनै पनि आकस्मिक विपद् वा दुर्घटनामा एकीकृत र समन्वयात्मक रूपमा उद्धार कार्य सञ्चालन गर्ने कार्यविधि हो । यसले जिल्ला स्थित सुरक्षा निकाय, प्रशासनिक संयन्त्र र स्थानीय स्रोत-साधनलाई एउटै कमाण्ड प्रणाली अन्तर्गत ल्याउँदछ ।

- **Quick Response Team (QRT):** यसको मुख्य उद्देश्य घटनाको १५ देखि ३० मिनेटभित्र घटनास्थलमा पुगेर प्रारम्भिक उद्धार (First Aid) र अवस्थाको वास्तविक रिपोर्टिङ गर्नु हो ।
- **Incident Response Team (IRT):** यो एक बृहत् र विशेषज्ञ टोली हो । जसमा स्वास्थ्यकर्मी, इन्जिनियर, र भारी उपकरण चालकहरू समावेश हुन्छन् । ठूला दुर्घटना, बाढी वा पहिरोमा दीर्घकालीन उद्धार र प्राविधिक सहयोगका लागि यो टोली परिचालित हुन्छ ।

३. उद्देश्य र कार्यक्षेत्र (Objectives and Scope)

३.१ मुख्य उद्देश्यहरू (Key Objectives)

यस परिचालन योजनाका मुख्य उद्देश्यहरू देहाय बमोजिम रहेका छन्:

- **शीघ्र प्रतिक्रिया (Rapid Response):** विपद् वा दुर्घटनाको सूचना प्राप्त हुनासाथ न्यूनतम समय (Response Time) भित्र दक्ष जनशक्ति र आवश्यक उपकरणसहित घटनास्थलमा पुग्नु ।
- **जीवन रक्षा (Life Saving):** घटना भएको पहिलो एक घण्टा भित्रै घाइतेहरूको उद्धार र प्राथमिक उपचार गरी मानवीय क्षतिलाई न्यूनिकरण गर्नु ।
- **एकीकृत कमाण्ड प्रणाली (Unified Command):** नेपाल प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी बल र नेपाली सेनाबीच कार्यगत समन्वय गरी स्रोत र साधनको अधिकतम उपयोग गर्नु ।
- **सत्यतथ्य सूचना सङ्कलन:** घटनास्थलबाट वस्तुगत र यथार्थ विवरण तत्काल जिल्ला आपतकालीन कार्य सञ्चालन केन्द्र (DEOC) मा पठाउनु ताकि थप मद्दतको आवश्यकता पहिचान हुन सकोस् ।
- सम्पत्ति र पूर्वाधारको संरक्षण: प्राकृतिक वा मानवसिर्जित प्रकोपबाट सार्वजनिक तथा निजी सम्पत्ति र महत्वपूर्ण पूर्वाधार (जस्तै: पुल, जलविद्युत गृह) को क्षति हुनबाट जोगाउनु ।

जिल्ला अधिकारी

३.२ कार्यक्षेत्र (Scope of Work)

क) भौगोलिक कार्यक्षेत्र:

- जिल्लाका सबै ५ नगरपालिका र ५ गाउँपालिका।
- विकट हिमाली क्षेत्र (भोटखोला र मकालु) देखि नदी तटीय क्षेत्र (अरुण करिडोर) सम्म।
- राष्ट्रिय गौरवका आयोजना (अरुण-३) र कोशी राजमार्गका निर्माण स्थलहरू।

ख) घटनागत कार्यक्षेत्र (Types of Incidents):

- प्राकृतिक विपद्: पहिरो, बाढी, भूकम्प, आगलागी (वन डढेलो समेत), र चट्याङ।
- सडक दुर्घटना: सार्वजनिक तथा निजी सवारी साधन दुर्घटना र भीरबाट लडेका घटनाहरू।
- स्वास्थ्य आपतकाल: महामारी, लेक लाग्ने (Altitude Sickness), र जटिल रेस्क्यु (Air Airlift) आवश्यक पर्ने अवस्था।
- खोजी तथा उद्धार: जङ्गल वा हिमालमा हराएका पर्यटक वा स्थानीयको खोजी।

(ग) प्राथमिकता निर्धारण (Prioritization)

- प्राथमिकता १: मानव जीवनको सुरक्षा र उद्धार।
- प्राथमिकता २: घाइतेको उपचार र तत्काल अस्पताल प्रेषण (Evacuation)।
- प्राथमिकता ३: सार्वजनिक सञ्चार र यातायातका अवरोध (सडक खुलाउने) हटाउनु।
- प्राथमिकता ४: राहत सामग्रीको सुरक्षित ढुवानी र वितरण।

४. संखुवासभाको जोखिम विश्लेषण (Hazard Mapping)

संखुवासभा जिल्लाको उत्तरमा तिब्बतसँग जोडिएको हिमाली क्षेत्र र दक्षिणमा अरुण उपत्यकाको गहिरो खोंचका कारण यहाँको जोखिमको प्रकृति फरक-फरक छ। टोली परिचालनको पूर्वतयारीका लागि निम्न अनुसारको विश्लेषण गर्न सकिन्छ

४.१ प्रमुख जोखिमका प्रकारहरू (Major Hazards)

जोखिमको प्रकार	प्रभावित हुन सक्ने मुख्य क्षेत्रहरू (Hotspots)	जोखिमको स्तर
पहिरो (Landslide)	कोशी राजमार्ग (खाँदबारी-नुम खण्ड), भोटखोला, मकालु, र सिलिचोङ गाउँपालिका।	उच्च
बाढी (Flood/GLOF)	अरुण, बरुण र सभा खोला किनारका बस्तीहरू (जस्तै: वरुण बजार, हेदाङ्ना)।	मध्यम-उच्च
सडक दुर्घटना	खाँदबारी-चैनपुर सडक, मुढे-नुम सडक खण्ड, र पहाडी ग्रामीण सडकहरू।	उच्च
आगलागी/डढेलो	खाँदबारी, चैनपुर र मादीका बाक्लो बजार क्षेत्र तथा सामुदायिक वनहरू।	मध्यम
लेक लाग्ने (Altitude)	मकालु बेस क्याम्प ट्रेक, भोटखोलाको उच्च हिमाली भेग।	न्यून-मध्यम

४.२ स्थानीय तहगत जोखिम वर्गीकरण (Palika-wise Hazard Assessment)

➢ **भोटखोला र मकालु गाउँपालिका:**
- **मुख्य जोखिम:** हिमपहिरो, बाढी र सडक सञ्जालको अभावमा हुने खाद्यान्न संकट।
- **QRT परिचालन चुनौती:** कठिन भूगोल र सञ्चार अवरोध। हेलिकोप्टरबाट रेस्क्युको बढी सम्भावना रहेको।

➢ **सिलिचोङ र चिचिला गाउँपालिका:**
- **मुख्य जोखिम:** वर्षायाममा भीषण पहिरो र सडक अवरोध।
- **IRT को भूमिका:** सडक विभागसँगको समन्वयमा भारी उपकरण (Excavators) प्रयोग गरी सडक सुचारु राख्ने।

➢ **खाँदबारी र चैनपुर नगरपालिका:**
- **मुख्य जोखिम:** सहरी आगलागी र सडक दुर्घटना।
- **QRT को भूमिका:** दमकल र एम्बुलेन्सको समन्वयमा तत्काल उद्धार।

➢ **अरुण-३ परियोजना क्षेत्र (नुम, फ्याक्सिन्दा):**
- **मुख्य जोखिम:** सुरुङ भित्रको दुर्घटना र कामदारहरूको सुरक्षा।
- **IRT को भूमिका:** औद्योगिक विपद् व्यवस्थापन र विशेष उद्धार टोलीको परिचालन।

➢ **सभापोखरी र पाँचखपन नगरपालिका:**
- **मुख्य जोखिम:** बाढी/पहिरो।
- **QRT को भूमिका:** दमकल र एम्बुलेन्सको समन्वयमा तत्काल उद्धार।
- **IRT को भूमिका:** सडक विभागसँगको समन्वयमा भारी उपकरण (Excavators) प्रयोग गरी सडक सुचारु राख्ने।

➢ **मादी र धर्मदेवी नगरपालिका:**
- **मुख्य जोखिम:** पहिरो/पहिरो, भूकम्प, सडक दुर्घटना।
- **QRT को भूमिका:** दमकल र एम्बुलेन्सको समन्वयमा तत्काल उद्धार।
- **IRT को भूमिका:** सडक विभागसँगको समन्वयमा भारी उपकरण (Excavators) प्रयोग गरी सडक सुचारु राख्ने।

४.३ मौसमी जोखिम (Seasonal Hazard)
- **जेठ- भदौ (वर्षायाम):** बाढी र पहिरोको उच्च जोखिम (यो समयमा QRT लाई 'High Alert' मा राखिने)।
- **मंसिर - फागुन (हिउँद):** आगलागी, वन डढेलो र सितलहरको जोखिम।
- **वर्षभरि:** सडक दुर्घटना र निर्माण क्षेत्रका आकस्मिक घटनाहरू।

५. जोखिम न्यूनीकरणका लागि 'रणनीतिक विन्दुहरू' (Deployment Points)

QRT टोलीलाई छिटो परिचालन गर्न निम्न स्थानहरूमा स्टेण्डबाईको रुपमा राख्न सकिन्छ।

- **सेक्टर १ (सदरमुकाम):** खाँदबारी/ चिचिला (केन्द्रीय समन्वय)।
- **सेक्टर २ (दक्षिणी):** चैनपुर/धर्मदेवी/मादी (सडक दुर्घटना र आगलागी लक्षित)।
- **सेक्टर ३ (उत्तरी):** नुम (परियोजना र पहिरो लक्षित)।
- **सेक्टर ४ (पूर्व):** बाह्रबिसे/पाँचखपन (परियोजना र पहिरो लक्षित)।

- **सेक्टर ३ (उत्तरी):** नुम (परियोजना र पहिरो लक्षित)।
- **सेक्टर ४ (पूर्व):** बाह्रबिसे/पाँचखपन (परियोजना र पहिरो लक्षित)।
- **सेक्टर ५ (हिमाली):** हटिया (भोटखोला क्षेत्रको प्रारम्भिक रेस्पोन्स)।
- **सेक्टर ६ (पश्चिम):** सिलिचोङ (परियोजना र पहिरो लक्षित)।

६. कानुनी र नीतिगत आधारहरू (Legal and Policy Framework)

यस परिचालन योजनाको तर्जुमा र कार्यान्वयनमा निम्न कानुनी दस्तावेजहरूलाई मुख्य आधार मानिएको छ:

नेपालको संविधान

नेपालको संविधानको **धारा ५१ (छ)** मा प्राकृतिक प्रकोपबाट हुने जोखिम न्यूनीकरण, उद्धार, पुन:स्थापना र सहज आपूर्तिको व्यवस्था गर्ने उल्लेख छ।

६.१ विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन, २०७४

- जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समितिलाई खोज, उद्धार र राहतका लागि विशेष टोली (QRT/IRT) गठन गर्ने अधिकार दिएको छ।
- विपद्को समयमा निजी क्षेत्रका सवारी साधन, उपकरण (डोजर, एम्बुलेन्स) र घरजग्गा समेत अधिग्रहण गरी उद्धारमा प्रयोग गर्न सकिने कानुनी व्यवस्था छ।

६.२ स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४

संखुवासभाका १० वटै स्थानीय तहलाई आफ्नो कार्यक्षेत्र भित्र विपद् व्यवस्थापन गर्ने, स्थानीय विपद् व्यवस्थापन समिति गठन गर्ने र बजेट विनियोजन गर्ने अधिकार यस ऐनले प्रदान गरेको छ। QRT/IRT परिचालनमा स्थानीय तहको भूमिका यसै ऐनमा आधारित छ।

६.३ राष्ट्रिय विपद् प्रतिकार्य कार्यढाँचा (NDRF), २०७०

यो कार्यढाँचाले विपद्को समयमा विभिन्न निकायहरूको जिम्मेवारी तोकेको छ। संखुवासभामा हुने परिचालनमा निम्न भूमिका स्पष्ट गरिएको छ:

- **खोज र उद्धार:** सुरक्षा निकाय (सेना, प्रहरी, सशस्त्र)।
- **स्वास्थ्य:** जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय र अस्पतालहरू।
- **सञ्चार:** जिल्ला आपतकालीन कार्य सञ्चालन केन्द्र (DEOC)।

६.४ जिल्ला विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना (DPRP), २०८१

संखुवासभा जिल्ला प्रशासन कार्यालयले हरेक वर्ष अद्यावधिक गर्ने यस योजनाले जिल्लाको विशिष्ट जोखिमका आधारमा QRT र IRT को परिचालन विधिलाई मार्गदर्शन गर्दछ।

६.५ अन्य सम्बन्धित नीति तथा निर्देशिकाहरू:

- **खोज तथा उद्धार निर्देशिका:** उद्धार टोलीले पालना गर्नुपर्ने प्राविधिक मापदण्ड।
- **एम्बुलेन्स सञ्चालन निर्देशिका:** घाइते ओसारपसारका लागि अपनाइने विधि।
- **विपद् व्यवस्थापन कोष (सञ्चालन) कार्यविधि:** परिचालनमा लाग्ने खर्चको व्यवस्थापन र भुक्तानी प्रक्रिया।

प्रमुख जिल्ला अधिकारी

नेपाल सरकार गृह मन्त्रालय जिल्ला प्रशासन कार्यालय संखुवासभा

६.६ कानुनी पालना र दायित्व

- **आदेशको श्रृङ्खला (Chain of Command):** टोलीले जिल्ला कमाण्ड पोस्ट (प्रमुख जिल्ला अधिकारी) को निर्देशन अनिवार्य पालना गर्नुपर्नेछ।
- **पहुँच र सुरक्षा:** उद्धारको क्रममा हुने क्षति र मानवीय गल्तीका सम्बन्धमा ऐनले तोकेको संरक्षण र दायित्व यस योजनामा लागू हुनेछ।

७. QRT/IRT टोलीको संरचना (Organizational Structure)

जिल्ला विपद् कमाण्ड पोस्ट (District Disaster Command Post):- परिचालनको सर्वोच्च निकायको रूपमा जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा कमाण्ड पोस्ट रहनेछ।

- **संयोजक:** प्रमुख जिल्ला अधिकारी (CDO)
- **सदस्यहरू:** प्रमुख (नेपाली सेना), प्रहरी नायब उपरीक्षक (नेपाल प्रहरी), सशस्त्र प्रहरी नायव उपरीक्षक (सशस्त्र प्रहरी बल), राष्ट्रीय अनुसन्धान (जिल्ला कार्यालय प्रमुख) र प्रमुख (जिल्ला अस्पताल)।

Quick Response Team (QRT) - "तत्काल परिचालन टोली" यो टोली जिल्लाका विभिन्न ५ वटा 'रेस्पोन्स केन्द्र' मा तयारी अवस्थामा रहनेछ। यसको मुख्य काम सूचना पाएको १०-१५ मिनेटभित्र घटनास्थलतर्फ प्रस्थान गर्नु हो।

टोलीको बनावट (प्रति टोली १० जना):

१. **नेपाल प्रहरी (५ जना):** घटनास्थलको सुरक्षा, भीड नियन्त्रण र प्रारम्भिक रिपोर्टिङ।

२. **सशस्त्र प्रहरी बल (४ जना):** खोज तथा उद्धारका आधारभूत कार्यहरू।

३. **प्राथमिक उपचार सहायक (१ जना):** नेपाल रेडक्रस वा स्वास्थ्य संस्थाबाट खटिएका सदस्य।

टोलीको नेतृत्व: प्रहरी वा सो सरहको अधिकृत।

उपलब्ध साधन: पिकअप भ्यान वा मोटरसाइकल, स्ट्रेचर, डोरी, र सञ्चार सेट।

Incident Response Team (IRT) - "घटना प्रतिकार्य टोली" यो टोली जटिल विपद् (ठूलो पहिरो, बाढी, विमान दुर्घटना वा ठूला आगलागी) मा परिचालन हुने विशेषज्ञ टोली हो।

टोलीको बनावट (प्रति टोली १५-२० जना):

१. **नेपाली सेना (१० जना):** जटिल खोज र उद्धार (High Altitude र Technical Rescue) विशेषज्ञ।

२. **नेपाल प्रहरी/सशस्त्र प्रहरी (५/५ जना):** विपद् व्यवस्थापन तालिम प्राप्त जनशक्ति।

३. **प्राविधिक टोली (२-३ जना):** सडक विभाग वा जलविद्युत आयोजनाका इन्जिनियर (डोजर र भारी मेसिन परिचालनका लागि)।

४. **स्वास्थ्य टोली (२ जना):** आकस्मिक चिकित्सक (Doctor) वा नर्स/प्यारामेडिक्स।

टोलीको नेतृत्व: नेपाली सेनाको सेनानी (Major) वा नेपाल प्रहरी/सशस्त्र प्रहरीको नायब उपरीक्षक (DSP)।

उपलब्ध साधन: पिकअप भ्यान,एम्बुलेन्स, ट्रक, डोजर/एक्साभेटर, र आवश्यकता परे हेलिकोप्टर।

८. संखुवासभा जिल्लाका रणनीतिक परिचालन बिन्दुहरू (Deployment Hubs)

केन्द्र (Hub)	टोली प्रकार	समेट्ने क्षेत्र
खाँदबारी (मुख्य)	QRT र IRT	खाँदबारी, सभापोखरी, र तुम्लिङटार क्षेत्र।
चैनपुर (सेक्टर)	QRT	चैनपुर, धर्मदेवी र मादी नगरपालिका।

... अधिकारी

नुम/बाहबिसे	QRT	बाहबिसे, चिचिला, मकालु र अरुण-३ आयोजना क्षेत्र।
हटिया (भोटखोला)	QRT	भोटखोला गाउँपालिकाको सीमावर्ती र हिमाली भेग।
सिलिचोङ सेक्टर	QRT र IRT	सिलिचोङ गाउँपालिका सबै।

नेपाल सरकार गृह मन्त्रालय जिल्ला प्रशासन कार्यालय संखुवासभा

९. परिचालन कार्यविधि (Standard Operating Procedure - SOP)

चरण १: सूचना प्राप्ति र पुस्टि (Notification & Verification)

- **सञ्चालन केन्द्र:** जिल्ला आपतकालीन कार्य सञ्चालन केन्द्र (DEOC) वा जिल्ला प्रहरी कार्यालयको नियन्त्रण कक्षमा सूचना प्राप्त हुनासाथ।
- **विवरण सङ्कलन:** घटनाको स्थान, प्रकृति (बाढी, पहिरो, दुर्घटना), र सम्भावित हताहतीको सङ्ख्या तत्काल टिपोट गर्ने।
- **पुस्टि:** नजिकैको प्रहरी चौकी वा स्थानीय जनप्रतिनिधि मार्फत सूचनाको सत्यतथ्य पुस्टि गर्ने।

चरण २: टोली परिचालन (Mobilization)

- **Alert:** सूचना पुस्टि भएको **५ मिनेटभित्र** सम्बन्धित क्षेत्रको QRT लाई परिचालनको आदेश दिने।
- **QRT प्रस्थान:** सूचना पाएको **१० मिनेटभित्र** टोली आवश्यक उपकरणसहित घटनास्थलतर्फ प्रस्थान गरिसक्नुपर्नेछ।
- **IRT सक्रियता:** घटनाको प्रकृति ठूलो देखिएमा (जस्तै: ठूलो बस दुर्घटना वा बस्ती पुरिएको अवस्था) कमाण्ड पोस्टले तत्काल IRT लाई तयारी अवस्थामा रहन वा प्रस्थान गर्न आदेश दिनेछ।

चरण ३: घटनास्थल कमाण्ड र नियन्त्रण (On-site Command)

- **कमाण्ड पोस्ट स्थापना:** घटनास्थल पुग्ने बित्तिकै QRT कमाण्डरले एक सुरक्षित स्थानमा 'अस्थायी कमाण्ड पोस्ट' खडा गर्नेछ।
- **अवस्थाको आँकलन (Size-up):** घटनास्थलको जोखिम (थप पहिरो झर्ने वा आगलागी फैलिने सम्भावना) हेरी सुरक्षा घेरा (Cordoning) बनाउने।
- **प्राथमिकता निर्धारण (Triage):** घाइतेहरूको अवस्था हेरी रातो (तत्काल उपचार), पहेँलो (पर्खिन सक्ने), र हरियो (सामान्य) कोडमा विभाजन गरी उद्धार गर्ने।

चरण ४: खोज, उद्धार र उपचार (Search, Rescue & Treatment)

- **उद्धार:** भत्किएको वा थुनिएको ठाउँबाट घाइतेलाई सुरक्षित बाहिर निकाल्ने।
- **प्राथमिक उपचार:** घटनास्थलमै 'First Aid' उपलब्ध गराउने।
- **निकासी (Evacuation):** घाइतेलाई नजिकैको एम्बुलेन्स वा हेलिप्याडसम्म पुऱ्याउने। जिल्लाको हकमा खाँदबारी अस्पताल वा हेलिकोप्टर मार्फत काठमाडौं/विराटनगर प्रेषण गर्ने।

चरण ५: परिचालन अन्त्य र प्रतिवेदन (Demobilization & Reporting)

- **अन्त्य:** सबै घाइतेको उद्धार भएपछि र अवस्था सामान्य भएपछि कमाण्ड पोस्टको अनुमतिमा टोली फिर्ता हुने।
- **Debriefing:** टोली फर्केपछि के कस्ता चुनौती आए र कहाँ सुधार गर्नुपर्छ भन्नेबारे समीक्षा गर्ने।
- **प्रतिवेदन:** घटनाको २४ घण्टाभित्र विस्तृत प्रतिवेदन जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समिति (DDMC) मा पेश गर्ने।

जिल्ला अधिकारी

नेपाल सरकार
गृह मन्त्रालय
जिल्ला प्रशासन कार्यालय
संखुवासभा

९.१ परिचालनको समय सीमा (Target Response Time)

कार्य	समय लक्ष्य (Target Time)
सूचना पुस्टि	५ मिनेट भित्र
QRT प्रस्थान	१० मिनेट भित्र
घटनास्थल पुग्ने (सडक पहुँच भएमा)	३० मिनेट देखि १ घण्टा
प्रारम्भिक रिपोर्टिङ	घटनास्थल पुगेको १० मिनेटमा

१०. स्रोत-साधन र उपकरण व्यवस्थापन (Resources and Logistics Management)

१०.१ खोज तथा उद्धार उपकरण (Search & Rescue Equipment)

- **व्यक्तिगत सुरक्षा उपकरण (PPE):** हेलमेट, पन्जा, लाइफ ज्याकेट (बाढीका लागि), गमबुट, र टर्च लाइट।
- **हल्का उद्धार उपकरण (Light Equipment):** स्ट्रेचर, डोरी (Ropes/Carabineers), बन्चरो, साबेल, गैंची, र पोर्टेबल कटर।
- **भारी उपकरण (Heavy Equipment):** एक्साभेटर (Excavator), ब्याक-हो लोडर (JCB), र क्रेन। (यी मुख्यतया पहिरो हटाउन र सडक खुलाउन प्रयोग हुनेछन्)।

१०.२ सवारी साधन व्यवस्थापन (Transportation)

- **QRT को लागि:** जिल्ला प्रहरी र सशस्त्र प्रहरीका २-२ वटा पिकअप भ्यान र द्रुत गतिको लागि मोटरसाइकलहरू।
- **IRT को लागि:** नेपाली सेनाको ट्रक र ठूला मालवाहक सवारी।
- **निजी सवारी अधिग्रहण:** विपद् ऐन २०७४ अनुसार आवश्यक परेमा जिल्लाका निजी बोलेरो वा ट्रकहरूलाई तत्काल प्रयोगमा ल्याइनेछ।

११. भारी उपकरणको "रोस्टर" (Heavy Equipment Inventory)

संखुवासभामा कार्यरत निर्माण कम्पनीहरू र आयोजनाहरूसँगको समन्वयमा मेसिनहरूको विवरण अद्यावधिक राखिनेछ:

उपकरणको प्रकार	स्वामित्व	स्थान (Location)	सम्पर्क व्यक्ति
एक्साभेटर (५ थान)	सडक डिभिजन / निजी	खाँदबारी/चैनपुर	
डोजर (३ थान)	अरुण-३ आयोजना	प्याक्सिन्दा/नुम	
लोभेडर (२ थान)	गाउँपालिका/नगरपालिका	पालिकाको केन्द्र	

१२. स्वास्थ्य तथा औषधि व्यवस्थापन

- **Medical Kits:** प्रत्येक QRT टोलीसँग एउटा 'Emergency Trauma Kit' रहनेछ।
- **एम्बुलेन्स परिचालन:** जिल्लाभर रहेका १० वटै स्थानीय तहका एम्बुलेन्सहरूलाई एकीकृत कमाण्डमा राखिनेछ।
- **रक्त बैंक:** जिल्ला अस्पताल, खाँदबारीसँग समन्वय गरी आवश्यक रगतको मौज्दात सुनिश्चित गरिनेछ।

प्रमुख जिल्ला अधिकारी

१३. इन्धन र खाद्यान्न व्यवस्था (Fuel and Food Supply)

- **इन्धन डिपो:** खाँदबारी र तुम्लिङटारमा रहेका पेट्रोल पम्पहरूमा विपद्का लागि न्यूनतम ५००० लिटर इन्धन स्टक' राख्न समन्वय गरिनेछ।
- **खाद्यान्न (Dry Food):** उद्धारकर्मी र पीडितका लागि तयारी खाद्यान्न (बिस्कुट, चाउचाउ, पानी) को मौज्दात नेपाल रेडक्रस र उद्योग वाणिज्य संघको सहयोगमा व्यवस्था गरिनेछ।

१४. समन्वय र सहकार्य (Coordination and Collaboration)

१४.१ स्थानीय तहसँगको समन्वय (Local Level Coordination)

- **स्थानीय विपद् व्यवस्थापन समिति (LDMC):** प्रत्येक पालिकाको प्रमुखको संयोजकत्वमा रहेको समितिसँग चौबीसै घण्टा सम्पर्क कायम गर्ने।
- **स्रोतको साझेदारी:** पालिकाका एम्बुलेन्स, डोजर र दमकललाई QRT को नेतृत्वमा परिचालन गर्न पूर्व-सहमति कायम गर्ने।
- **स्वयंसेवक परिचालन:** वडा स्तरमा रहेका सामुदायिक विपद् प्रतिकार्य कार्यदल (CDRT) लाई QRT सँग जोड्ने।

१४.२ प्रदेश सरकारसँगको समन्वय (Provincial Coordination)

- **प्रदेश आपतकालीन कार्य सञ्चालन केन्द्र (PEOC):** जिल्लाको स्थितिबारे प्रदेशलाई निरन्तर जानकारी गराउने।
- **प्रादेशिक मन्त्रालय:** आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालयमार्फत थप बजेट र उद्धार सामग्री (पाल, औषधि, कम्बल) माग गर्ने।
- **विशेषज्ञ सेवा:** ठूला घटनामा प्रदेशबाट दक्ष गोताखोर वा विशेष उद्धार टोली माग गर्ने।

१४.३ संघीय सरकारसँगको समन्वय (Federal Coordination)

- **गृह मन्त्रालय र NEOC:** राष्ट्रिय आपतकालीन कार्य सञ्चालन केन्द्रसँग प्रत्यक्ष सम्पर्कमा रही हेलिकोप्टर रेस्क्यु (Air Airlift) का लागि समन्वय गर्ने।
- **सुरक्षा निकायको केन्द्र:** नेपाली सेना, नेपाल प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बलको प्रधान कार्यालयबाट थप जनशक्ति र प्रविधि माग गर्ने।
- **सडक विभाग र जलविद्युत आयोजना:** कोशी राजमार्ग र अरुण-३ जस्ता आयोजनाका मेसिनहरू परिचालन गर्न सम्बन्धित विभाग र कम्पनीका केन्द्रहरूसँग समन्वय गर्ने।

१४.४ गैर-सरकारी र निजी क्षेत्रसँगको सहकार्य

- **नेपाल रेडक्रस सोसाइटी:** तत्काल राहत सामग्री (गैर-खाद्य) र रगत व्यवस्थापनका लागि।
- **उद्योग वाणिज्य संघ:** खाद्यान्न र इन्धनको निरन्तर आपूर्तिका लागि।
- **निर्माण व्यवसायी संघ:** सडक अवरुद्ध हुँदा तत्काल डोजर र जनशक्ति उपलब्ध गराउन।

१४.५ समन्वयको माध्यम (Coordination Tools)

- **समन्वय बैठक:** मनसुन सुरु हुनु अगाडि र विपद्को समयमा दैनिक 'ब्रिफिङ' बैठक।
- **संयुक्त कमाण्ड पोस्ट (Joint Command Post):** घटनास्थलमा सबै निकायको एउटै नेतृत्व प्रणाली।

१५. चुनौती र समाधानका उपायहरू (Challenges and Mitigation Measures)

१५.१ भौगोलिक र प्राकृतिक चुनौतीहरू

- **चुनौती:** जिल्लाको भिरालो भू-भाग र सडक सञ्जाल नपुगेका गाउँहरू (जस्तै: भोटखोलाको माथिल्लो भेग) मा पैदल यात्रा गर्दा 'प्रतिक्रिया समय' (Response Time) लामो हुनु।
- **समाधान:**
- रणनीतिक स्थानहरूमा **'हेलिप्याड'** को निर्माण र मर्मत सम्भार गर्ने।
- स्थानीय स्तरमै **'सामुदायिक प्रतिकार्य टोली'** गठन गरी तालिम दिने, ताकि QRT नपुग्दासम्म प्रारम्भिक उद्धार हुन सकोस्।

१५.२ सञ्चारको अवरोध

- **चुनौती:** वर्षायाममा टेलिफोन टावरहरू अवरुद्ध हुने र 'डेड जोन' हरूमा मोबाइल नेटवर्क नहुँदा घटनास्थलको सूचना ढिलो प्राप्त हुनु।
- **समाधान:**
- सुरक्षा निकायको VHF/UHF रेडियो फ्रिक्वेन्सी लाई जिल्लाभर सुदृढ बनाउने।
- अति विकट क्षेत्रमा परिचालन हुने IRT टोलीलाई अनिवार्य रूपमा **स्याटेलाइट फोन** उपलब्ध गराउने।

१५.३ स्रोत र उपकरणको अभाव

- **चुनौती:** आधुनिक खोज तथा उद्धार उपकरण (जस्तै: लाइफ डिटेक्टर, अत्याधुनिक कटर) को अभाव र भएका उपकरणहरूको नियमित मर्मत नहुनु।
- **समाधान:**
- जिल्लाका १० वटै स्थानीय आवश्यक व्यवस्थापन गरिने।
- अरुण-३ जस्ता ठूला आयोजनाहरूसँग सम्झौता गरी उनीहरूका उपकरणहरू विपद्को समयमा अनिवार्य उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाउने।

१५.४ समन्वय र कमाण्डमा द्विविधा

- **चुनौती:** कार्यक्षेत्रको स्पष्टता नहुँदा सुरक्षा निकाय र स्थानीय तहबीच को पहिला जाने वा खर्च कसले बेहोर्ने भन्ने विषयमा अलमल हुनु।
- **समाधान:**
- **एकद्वार कमाण्ड प्रणाली** (Single Command System) लागू गर्ने, जहाँ प्रमुख जिल्ला अधिकारीको निर्देशन अन्तिम हुनेछ।
- विपद् परिचालन कार्यविधि बनाई बजेट र खर्चको अख्तियारी पहिल्यै स्पष्ट पार्ने।

१५.५ जनशक्तिको व्यवस्थापन

- **चुनौती:** तालिमप्राप्त जनशक्ति सरुवा भइरहने र नयाँ आउनेहरूलाई जिल्लाको भूगोलबारे जानकारी नहुनु।
- **समाधान:**
- प्रत्येक सुरक्षा युनिटमा **'स्थानीय गाईड'** वा भूगोल बुझेका सदस्यलाई अनिवार्य समावेश गर्ने।
- नयाँ आउने टोलीका लागि तत्काल **'अभिमुखीकरण र स्थलगत भ्रमण'** को व्यवस्था गर्ने।

१६. निष्कर्ष (Conclusion)

संखुवासभा जिल्लाको भौगोलिक विशिष्टता, भिरालो भू-बनोट, र मनसुनी संवेदनशीलताका कारण विपद् जोखिम न्यूनिकरण राज्यको सर्वोच्च प्राथमिकता हुनुपर्दछ। यस **QRT र IRT परिचालन योजना**को तर्जुमा केवल एक औपचारिक दस्ताबेजको रूपमा मात्र नभई जिल्लावासीको जीउ-धनको रक्षा गर्ने एक भरपर्दो कवचको रूपमा गरिएको छ। यस योजनाको सफल कार्यान्वयनबाट निम्न उपलब्धिहरू हासिल हुने अपेक्षा गरिएको छ:

१. **समयको बचत:** "शून्य समय प्रतिक्रिया" (Zero Response Time) को अवधारणाले गर्दा घाइतेहरूको उद्धारमा हुने ढिलाइ हट्नेछ र 'गोल्डेन आवर' भित्रै उपचार सुनिश्चित हुनेछ।

२. **प्रभावकारी समन्वय:** सुरक्षा निकाय, स्थानीय तह र निजी क्षेत्र (विशेष गरी अरुण-३ जस्ता ठूला आयोजना) बीचको कार्यगत अन्योलता हटी स्रोत-साधनको एकीकृत र मितव्ययी परिचालन हुनेछ।

३. **दक्षता अभिवृद्धि:** नियमित तालिम र नक्कली अभ्यास (Mock Drills) ले उद्धारकर्मीहरूको मनोबल उच्च राख्नेछ र प्रविधिको प्रयोगले कठिन भूगोलको चुनौतीलाई कम गर्नेछ।

४. **जनविश्वासको वृद्धि:** विपद्को समयमा राज्यको संयन्त्र तत्काल घटनास्थलमा पुग्दा नागरिकमा सुरक्षाको अनुभूति हुनेछ।

प्रमुख जिल्ला अधिकारी

संखुवासभा जिल्लामा सुरक्षाको दृष्टिले संवेदनशील रहेका स्थानहरु:-

सि.न.	संवेदनशिल स्थानहरु	नजिकै रहेको वडा नं.	नेपाल प्रहरीको युनिट	सशस्त्र प्रहरी युनिट
१	खाँदवारी न.पा.	सबै(सम्भावित)	जिप्रका संखुवासभा	स.प्र.बल नेपाल सुरक्षा बेश खाँदबारी
२	सिलिचोङ गा.पा.	वडा नं. १ होयाङ्ला,तन्छोङ याङ्सिमा	प्रचौ सिसुवाटार	स.प्र.बल नेपाल बिमानस्थल सुरक्षा बेश तुम्लिङटार
		वडा नं. २ चित्रे, डाडागाँउ,	प्रचौ ताम्कु	
		वडा नं. ३ सिकिदिम	प्रचौ ताम्कु	
		वडा नं. ५ गौथला	ईप्रका याफू	
३	चिचिला गा.पा.	वडा नं. १ बर्खे	प्रचौ चिचिला	
		वडा नं.-२ पुखुवा, याङ्दा. गाँउ	प्रचौ चिचिला अप्रपो पुखुवा	स.प्र.बल नेपाल अरुण तेश्रो जल विधुत् परियोजना सुरक्षा बेश संखुवासभा
४	सभापोखरी गा.पा.	वडा नं.५ सुनाम्ला, फाकुवा,	ईप्रका वाना प्रचौ बाह्रबिसे प्रचौ धुपु	स.प्र.बल नेपाल नं.४ गुल्म हे.क्वा चैनपुर संखुवासभा
		वडा नं. ६ स्वाची		
५	चैनपुर न.पा.	वडा नं. १ गुफापोखरी, स्यालधोती,पोक्लाबुङ, मैदाने,	ईप्रका चैनपुर ईप्रका गुफापोखरी	
		वडा नं. ४ कोक्सा, बतासे, मैदाने, मच्छेबुङ फागुने, तल्लो, माथिल्लो प्याङकोट	ईप्रका चैनपुर प्रचौ सिद्धपोखरी	
		वडा नं. १० खराङ,चापाबोटे, चापाभुई, राउत गाँउ, राउत बेसी, भैसे वेसी, बानेश्वर	ईप्रका चैनपुर प्रचौ खराङ अप्रपो सभाखोला	
६	धर्मदेवि न.पा.	वडा नं. २ तामाफोक	प्रचौ मुढेशनिश्चरे	स.प्र. बल नेपाल नं.४ गुल्म हे.क्वा चैनपुर
७	मादी न.पा.	वडा नं. ४ कुलुङ, नयाधारा	प्रचौ मादिमुलखर्क,	

प्रमुख जिल्ला अधिकारी

			राम्बेनी	संखुवासभा
		वडा नं. ५ च्याङ्रिङ, ढाडेगाँउ, बाघा, मावादिन, फाबिङ, वेतेनी, पसलडाडा	प्रचौ मादिमुलखर्क, राम्बेनी	
८	पाँचखपन न.पा.	वडा नं. १ देउराली, कुसुवा, ओक्तेन, हाडी गाँउ	ईप्रका वाना	स.प्र. बल नेपाल नं.४ गुल्म हे.क्वा चैनपुर संखुवासभा
		वडा नं. ८, मालबासे, पोख्राङ, चुङखुरुङ, नागिडाडा,		
		वडा नं. ९ तेर्से, साउनेचुली, शिरनागी, भालुखोप्, चौरीखर्क, डाडे, याङ्सुजुङ,	ईप्रका वाना अप्रपो टाईगरचोक	
९	मकालु गा.पा.	वडा नं. ५ माङसिमा	ईप्रका हेदांनाबाट प्रचौ नुम	स.प्र.बल नेपाल अरुण तेश्रो जल विधुत् परियोजना सुरक्षा बेश संखुवासभा
		वडा नं.-३ फाक्सिन्दा	ईप्रका हेदाङ्ना प्रचौ नम	
१०	भोटखोला गा.पा.	वडा नं. १/२/३/४/५	ईलाका प्रहरी चौकी हटिया गोला	स.प्र.बल नेपाल वि.ओ.पि किमाथाङ्का

संखुवासभा जिल्लामा विपद् जोखिमको अवस्था :-

सिन	जिल्ला	न.पा./गाँ.पा.	वडा नं.	घटना घट्न सक्ने स्थान/क्षेत्र	विपदको किसिम
१	संखुवासभा	सिलिचोङ गा.पा.	१	गोगने, बेसिन्दा	पहिरो
२	संखुवसभा	सिलिचोङ गा.पा.	२	सालघारी	पहिरो
३	संखुवासभा	मकालु गा.पा.	१	चिरखाना	पहिरो
४	संखुवासभा	मकालु गा.पा.	३	सिम्मा, नयाँ बस्ति, उलिङ, कारमाराङ	बाढी, पहिरो
५	संखुवासभा	भोटखोला गा.पा.	४	अदिमा	पहिरो
६	संखुवासभा	खा.न.पा.	२	वेतनी	पहिरो
७	संखुवासभा	चिचिला गा.पा.	१	आरुबोटे, मजुवा, बजारे, भालुखोप	बाढि, पहिरो
८	संखुवासभा	चिचिला गा.पा.	२	आहाले, ईम्चुङ, खेवाटार, आम्दा, लप्से, वखुवा	बाढि, पहिरो

प्रमुख जिल्ला अधिकारी

९	संखुवासभा	चिचिला गा.पा.	३	दिदिङ, वेसी, डाडागाँउ, खर्सु	बाढि, पहिरो
१०	संखुवासभा	चिचिला गा.पा.	४	भिगुमा, डाडागाँउ, खारमिले	बाढि, पहिरो
११	संखुवासभा	चिचिला गा.पा.	५	फुदे, सुनार गाँउ, फाक्सिन्दा	बाढि, पहिरो
१२	संखुवासभा	सभापोखरी गा.पा.	३	सिम्ले	पहिरो
१३	संखुवासभा	सभापोखरी गा.पा.	५	फाकुवा	पहिरो
१४	संखुवासभा	सभापोखरी गा.पा.	६	स्वाची	पहिरो
१५	संखुवासभा	चै.न.पा.	११	खहरे	बाढिपहिरो
१६	संखुवासभा	चै.न.पा.	११	आलडाडा	बाढिपहिरो
१७	संखुवासभा	चै.न.पा.	१	डाँडाखर्क	पहिरो
१८	संखुवासभा	चै.न.पा.	१	भित्रे	बाढि, पहिरो
१९	संखुवासभा	चै.न.पा.	१०	दशरथ, पानीघट्टा, मझुवा, दुम्कट्टा, लेवारिङ, झीलमिले, ईखुम्बा, दोभान	बाढि, पहिरो
२०	संखुवासभा	चै.न.पा.	४	मैदाने, दोभाने, प्याङकोट	बाढि, पहिरो
२१	संखुवासभा	चै.न.पा.	२	खोला, चित्लाङ	बाढि, पहिरो
२२	संखुवासभा	चै.न.पा.	३	कटुवा	पहिरो

संखुवासभा जिल्लाका प्रमुख खोला एंव नदीहरु साथै तिनले क्षति गर्न सक्ने स्थानहरु :-

सिनं.	खोला/नदीको नाम	विगतमा प्रभावित र आगामी दिनमा प्राभाव पर्ने सक्ने क्षेत्रहरु
१	अरुण नदी	भोटखोला, सिलिचोङ, मकालु गा.पा. र खाँदवारी, चैनपुर धर्मदेबी, न.पा.
२	बरुण नदी	भोटखोला, मकालु गा.पा.
३	सभाखोला	सभापोखरी, गा.पा. र पाचँखपन, खाँदबारी, चैनपुर न.पा.
४	पिलुवा खोला	मादी, चैनपुर, धर्मदेबि न.पा.
५	मायाँखोला	मादी, धर्मदेबि न.पा.
६	हेवाँखोला	पाचँखपन, चैनपुर न.पा.
७	लंखुवा, ठोकुवा, कागुवा, ओरङ, गोपिनी खोला	चिचिला गा.पा
८	संखुवा, सिसुवा, खङ्लुवा, बावुवा खोला	सिलिचोङ गा.पा.

प्रमुख जिल्ला अधिकारी

९	खेकुवा, कुसुवा खोला	पाँचखपन न.पा.
१०	ईखुवा, पिखुवा, काँसुवा, ईप्सुवा, आप्सुवा, पावा खोला	मकालु गा.पा.
११	तिजु, खाङ्दा, थोगुम खोला	भोटखोला गा.पा.

समाप्त

नेपाल सरकार
गृह मन्त्रालय
जिल्ला प्रशासन कार्यालय
संखुवासभा

प्रमुख जिल्ला अधिकारी